

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

Пашковської Маргарити Олександрівни

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТЕМБРООБРАЗУ АЛЬТА В ПІЗНІЙ ТВОРЧОСТІ КОМПОЗИТОРІВ ХІХ-ХХІ СТОЛІТЬ»

представленого на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,

галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Альт – інструмент, без щільного оксамитового тембру якого не можливо уявити жодного симфонічного, камерного оркестру або струнного квартету – останнім часом все більше приваблює увагу виконавців-дослідників. Унаочненням цього є окремий розділ сучасної музичної науки – *інтерпретології*, присвячений цьому інструменту, який презентують блискучі дисертаційні праці та статті А. Городецького, В. Дарди, Ю. Дедюлі, Г. Косенко, О. Криси, М. Кугеля, Е. Купріяненко, М. Удовиченка, численні магістерські праці ХНУМ імені І.П. Котляревського (випускників кафедри оркестрових струнних інструментів та кафедри інтерпретології та аналізу музики).

Представлене дослідження Маргарити Олександрівни Пашковської зосереджено на творчості композиторів, котрі на *пізньому* етапі своєї діяльності звертаються до альту, зокрема, його тембрового потенціалу як увиразнення голосу Автора, життєвого підсумку.

Перший розділ присвячено виокремленню понять «творчий процес» та підставі робить власне обґрунтування стосовно пізньої творчості композиторів. Серед новацій автора дисертації: виявлення майстерності та глибокого розуміння свого стилю; експерименти з новими творчими підходами; реінтерпретація власних творів; концентрація на власних почуттях та думках; відтворення символіки старовинних ладів та стилів у сучасному контексті.

Крізь призму аналітики авторка дослідження висловлює думки про те, що в останніх творах митців можна відчутти відбиток їхнього ставлення до життя та невідворотності смерті; відображення глибини почуттів та нюансів емоційного стану, особливого, притаманного лише митцям погляду на світ; втілення образів та символів, що стають важливими для митця в останні дні. Друга половина розділу присвячена питанням тембрового амплуа інструмента, розкриття якого Маргарита Олександрівна цілком справедливо

пов'язує з індивідуальним виконавським стилем, оскільки він впливає на темброву якість звучання.

У зв'язку з тембровим амплуа авторка дослідження звертається також до вивчення дефініцій «інтерпретологія» та «інтерпретація» задля розкриття процесу створення музики як діалогу між виконавцем, композитором та аудиторією. В цьому ж розділі розглянуті етапи формування семантики альту в музичному мистецтві XVIII – початку XXI століть. Існуючі наукові розвідки Маргарита Олександрівна пропонує доповнити деякими власними характеристиками семантики темброобразу альту. Серед них: відмінність альтового тембру від тембрів інших інструментів струно-смичкового сімейства; декламаційно-розповідний склад альтового тембру; виконавський вплив на темброобраз альту; меланхолічність та медитативність, як один з темброобразів; «двокомпонентність» альтового темброреєстру.

У розділі 2 дослідження Маргарита Олександрівна увиразнює етапи формування семантики альту в музичному мистецтві XVII-XIX століть. Зокрема, вдається до опису барокового періоду, з якого почалося розкриття багатогранної семантики альту, що тоді використовувався в ансамблі, збалансовуючи, посилюючи та поглиблюючи його звучання. Семантика ж альту була спрямована на підкреслення певних фактурно-інтонаційних ліній, додавання об'єму й кольоровості загальному звучанню композиції.

Період класицизму – поступовий вихід інструмента на солюючі позиції, розкриття його потенціалу та тембрових можливостей. Інструмент активно використовувався в оркестровій практиці, взаємодіяв з іншими інструментами в ансамблевих жанрах – тріо, квартетах та квінтетах. В той же час для нього написано чимало сольних творів. Авторка наголошує, що однією з ключових мовно-стильових ознак європейського класицизму є розкриття сутності альту як носія ніжності та витонченості, провідника глибоких емоцій та почуттів людини.

Епоха романтизму відзначена зростанням популярності альтового сольного виконання і, водночас, певним спадом інтересу до інструмента. І все ж, Маргарита Олександрівна наводить прикладом симфонію для альту та оркестру «Гарольд в Італії» Г. Берліоза, як одного із найвідоміших і значущих концертних творів романтичного періоду. Унікальність альтової партії в цьому творі викликала справжній інтерес навіть у відомих скрипалів, які її виконували, що дало симфонії додаткового визнання та популярності. Окрім симфонії Г. Берліоза, дослідницяку увагу Маргарити Олександрівни привернули кларнетові сонати Й. Брамса у перекладенні для альту. На думку дослідниці, окремі частини у цих творах набувають більшої виразності саме через те, як переконливо використовується альтовий тембр, який

відзначається схожістю з людським голосом, та безперервному звуковидобуванню, що не залежить від дихання.

Маргарита Олександрівна виокремлює основні напрямки розвитку альтової музичної семантики в романтичну епоху. М'який та оксамитовий тембр інструмента дозволяв виражати почуття та емоції. Альт міг передавати глибокі емоційні стани, а музика для альту стала способом виразу особистих почуттів та внутрішнього світу композиторів; сольні твори підняли рівень технічної складності інструмента на новий рівень; альт став важливим учасником струнних ансамблів; написання альтових творів видатними композиторами дозволили розглянути тембр альту як сольний та розширити репертуар для цього інструмента.

У підрозділі 2.4 розглядаються твори для альту та ансамблі за його участі початку XX століття композиторів Д. Енеску, Р. Кларк, Л. Яначека. Увиразнюються семантичні функції альту, пов'язані з його унікальним тембровим амплуа при створенні психології інструментальних образів, здатністю передавати ніжність, емоції, тонкі душевні стани новітньої музики.

У розділі 3 авторкою детально проаналізовані приклади творчості видатних композиторів Макса Бруха, Мортон Фелдмана, а також представників української музичної школи другої половини XX ст., зокрема з поглибленням в творчість харківських композиторів. Аналіз включав в себе розгляд та оцінку використання тембру альту в їхніх пізніх творах. Зазначено, як ці визначені композитори втілюють у своїх творах різноманітні аспекти тембру альту, надаючи йому особливий характер і семантичне збагачення. У конкретних творах виявлено його роль у створенні ліричних, меланхолійних, драматичних та екстатичних образів. На основі цього авторкою підкреслено унікальний потенціал альту як інструменту, здатного ефективно транслювати різноманітні емоції та смисли в музичному мистецтві.

Розділ 4 представлений вивченням творчості Б. Бартока, Б. Бріттена та В. Бібіка в аспекті їхніх останніх композицій. Авторка детально розглядає виразові можливості альту, взявши за основу три видатних твори зазначених композиторів. Підрозділі 4.1 містить аналіз «Лебединої пісні» Б. Бартока, дослідниця вдало поєднує аналіз альтової спадщини композитора з виконавською інтерпретацією В. Прімоуза. Особлива увага приділяється параметрам тембру альту, таким як повнота, виразність, вібрація, динаміка і артикуляція.

У підрозділі 4.2 авторка розглядає темброобраз альту у Струнному квартеті № 3 Б. Бріттена як «акумуляцію» рис пізнього стилю композитора. Відзначається роль альту у інтонаційній структурі твору.

Аналіз тембрової семантики альту у Струнному квартеті № 5 В. Бібіка (підрозділ 4.3.) підкреслює ключові моменти концепції, такі як: виокремлення тембру серед інших інструментів, меланхолічність та медитативність, застосування семантики в реєстровій «двокомпонентності» та виконавський вплив на формування темброобразу альту. В цілому, розділ вражає вдалим поєднанням теоретичних аспектів та виконавської інтерпретації, деталізацією та глибиною аналізу, що робить його цікавим та значущим для розуміння ролі альту в останніх творах видатних композиторів.

Таким чином, представлена дисертація є об'ємним та змістовним дослідженням, новизна якого полягає у:

виокремленні семантики альту в останніх опусах композиторів, систематизації з точки зору виконавства та науки інтерпретології.

Висновки, запропоновані М. Пашковською є важливим завершенням дослідження і відображають глибокий рівень системного аналізу і наукове мислення його авторки. Вони не лише структурують та узагальнюють ключові результати, що були представлені у попередніх розділах, але й відзначають *концептуальність розробки* обраної теми, розкривають її актуальність і надають перспективу подальших наукових досліджень творчості для альту.

Список використаних джерел налічує 177 пунктів, з яких 57 іноземними мовами. Всі праці мають відношення до теми дослідження, що свідчить про ретельну теоретичну підготовку авторки, здатність впорядковувати та використовувати наукові ресурси. Анотація до дисертації також є повною та змістовною, охоплює всі ключові положення та питання, що розглядаються в роботі.

У процесі ознайомлення з дисертацією Маргарити Олександрівни Пашковської не виявлено вагомих зауважень щодо її змісту та оформлення. Втім хотілося б поставити запитання для відповідної дискусії:

ому багато скрипалів віддають перевагу виконанню на альті, і які особливості тембру альту можуть бути для них привабливими?

и можна докладніше розкрити питання цікавості до тембру альту у творчості композиторів Харкова? Чи були певні періоди «сплесків» інтересу до нього, і з чим Ви їх пов'язуєте? Чи відрізняється темброобраз альту у творчій практиці XX та XXI століть?

У підсумку зазначу, що дисертація Пашковської Маргарити Олександрівни **«Актуалізація темброобразу альту в пізній творчості композиторів XIX-XXI століть»**, представлена на здобуття ступеня доктора філософії і подана до захисту до разової ради ХНУМ імені

І. П. Котляревського, є змістовним, актуальним дослідженням, що розкриває роль альта в пізній творчості композиторів XIX-XXI століть, зокрема – в останніх опусах.

Дисертація має очевидну наукову та практичну значущість для музикознавців та виконавців, як в Україні та за її межами. Її зміст, структура, заявлені актуальність теми, наукова новизна отриманих результатів, теоретико-практичне значення, а також результати, викладені у Висновках, дають підстави для визначення цієї кваліфікаційної праці такою, що відповідає чинним вимогам пп. 5–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також затвердженим наказом МОН від 12 січня 2017 року «Вимогам до оформлення дисертації».

Автор дисертації Пашковська Маргарита Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувачка кафедри оркестрових струнних інструментів
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. КотляревськогоА. О. Мельник